

ANNA RAUDKATSI SÕRMUS TARTUS

23. veebruaril 1886 — sada aastat tagasi — sündis endises Ropka vallas Piiskopi karjamõisas (praegu linna piirides) Raudkatside peres tütarlaps, kes ristiti Johanna Natalie Elisabetiks, kuid kes hiljem hakkas ennast nimetama lihtsalt Anna Raudkatsiks.

Meie tänase rahvatantsuelu algused lahuivad Raudkatsi tegevusest ning tema esimesed ja tähtsamad algatused sel alal on olnud seotud Tartuga. Kui rääkida eesti rahvatantsu- te teadlikust kogumisest, taaselustamisest, publitseerimisest, tutvustamisest teistele rahvastele, rahvatantsu aineil uute tantsude loomisest või teiste rahvaste tantsude populariseerimisest meil — igal alal on Anna Raudkats olnud esimene. Ometi oli rahvatants talle vaid harrastusobjekt. Tegelikult oli ta esimene naine Eestis, kelie oli kõrgem kehakultuuriharidus. Ligi 40 aastat töötas ta võimlemisõpetajana Tartus, Tallinnas ja Kingissepas ning avaldas aastail 1924—1933 viis mänguraamatut ning teose «Iervis ja ilu».

Pärast isa surma (Anna, vanim, oli siis vaid 13-aastane) asus lasterikas pere elama Tartusse. Majanduslikust kitskusest hoolimata püüdis ema lastele haridust anda. Annast sai tollastes oludes haritud naine. Ta valdas eesti, vene, saksa, prantsuse, soome ja rootsi keelt ning oli sajandi esimesel kümnendil töötanud mitmel pool kodu- ja kooliõpetajana.

Tartus puutus Anna Raudkats kokku dr. Oskar Kaldaga. Vürane tegi 1912. aastal Raudkatsile ettepaneku minna rahvatantse koguma, kuid Raudkats ütles pakkumisest ära, sest ta valmistus ülikooli astuma. Vaevalt oleks meil praegu võimalik uhke olla suurejoonelisest tantsupidude üle, kui Anna Raudkats poleks 1912. aastal maha jätnud keelteõpetaja ametit ning läinud õppima Helsingi ülikooli võimlemisinstituuti. Sealt saadud teadmised rahvatantsudest ja nende üleskirjutamisest ning huvi asja enese vastu võimaldasid dr. Kaldal 1913 avaldada mitmes ajalehes korraga (ka Tartu «Postimehes») üleskutse, kus on öeldud: «Rahvaviiside korjamise toimekond Eesti Ühõpilaste Seltsi juures on otsuseks teinud ka tantsusid, mängusid korjata. Töö kordaminemiseks on tal kõige paremad lootused, kuna tal võimalik on selleks asjatundjad välja saata. Tantsusid lähendab üles neiu Anna Raudkats,

kes Helsingi ülikooli juures võimlemist õppides iseäranis ka rahvatantsude üleskirjutamist on harjutanud.» Sest «tantsude üles tähendamise enam nõuab, kui ainult kirjaoskamist». Sellele üleskutsesele saata tantsuoskajate aadresse vastas Gustav Wilberg (pärastine dr. Vilbaste), kes oli Kolga rannast ise omal jõul juba üle 10 tantsu dr. Kaldale saatnud ning oli valmis kogujatega kaasagi minema.

1913. aastal said teoks meie esimesed spetsiaalselt eesti rahvatantsude kogumise reisiid: Anna Raudkats ja soomlane Armas Otto Väisänen käisid makuus Setumaal ja juunis Kolga rannas Jõelähtme ja Kuusalu kihelkondades. Mõlemat reisi alustati Tartust.

Aastaga jõudis Raudkats kogutud materjali vajalikult vormistada ning 1914 Tartusse Eesti Ühõpilaste Seltsi arhiivi anda. Praegu asub Raudkatsi ühisa selge käekirjaga kirjutatud korjandus (kirjad dr. Kaldale, tantsukirjeldused ja reisiapäevikud) Tartus Kirjandusmuuseumi rahvaluulearhiivis (EÜS X lk. 1152—1332).

Setumaal olid 1913. aastal vanad laulud ja tantsud rahvapildudel veel täies elujõus, Kolga rannas aga olid nende asemele astunud juba «salon tantsud» ja uued laulud. Anna Raudkats tahtis küll väga, et vanad tantsud uuesti seltskonnas vastuvõttu leiaksid, kuid see soov jäi siiski unistuseks. Tantsukoguja pidi kogema, et vanu tantse saab küll taaselustada, kuid mitte nende endises funktsioonis — seltskonna- ja tavanditantsudena —, vaid uues funktsioonis (nagu Põhjamaades) — publikule esitavate lavatantsudena. Siingi oli Raudkatsil tähta teerajaja ülesanne: 26. novembril 1915 esitas 8-paariline peamiselt üliõpilastest koosnev rühm Anna Raudkatsi juhatusel Tartus «Vanemuises» publikule rahvatantse. See on teadaolevail andmeil eesti rahvatantsude esimene avalik esitus laval.

Ka meie esimene rahvatantsuraamat, Anna Raudkatsi «Eesti rahvatantsud» (1926) on trükitud Tartus. Raamatus on ehtsate rahvatantsude kõrval esitatud ka rühm tantse üldpealkirja all «Muud tantsud». Need on osalt Anna Raudkatsi enda looming, mida ta ei püüagi salata, vaid märgib tantsukirjelduse lõpu «Soveldanud A. R.». Märkusi «Vähe soveldatud» ja

«Soveldatud» leidub küll ka mõne niisuguse tantsu juures, mis ei kuulu jaotusse «Muud tantsud». Anna Raudkatsi soveldatud mitme tantsuga («Eideratas», «Kaera Jaan», «Hüpetants», «Pulgatants») on aga kummaline lugu — neisse kisub suhtuma nagu ehtsatesse rahvatantsudesse, niivõrd on nad oma karakterilt ja kompositsioonilt folkloorse tantsu lähedased. Ühest Raudkatsi loodud tantsust — «Tuljakust» — on saanud koguni meie rahvatantsu sümbol. Tantsupidu oleks isegi mõeldamatu ilma «Tuljakuta», nii on ta meie sisse programmeerunud.

74-aastasena meenutab Anna Raudkats «Tuljaku» loomiskäiku nii: «Pöördun jälle tagasi lapsepõlvemälestuste juurde. Olin näinud esimese tuuri liikumisi rahva seas. Tüdruk käis poisi ees, poiss järel. Kust see liikumine rahva sekka sai, ei tea. See fragment kerkis mul silmade ette, kui ma hakkasin tantse seadma. Otsustasin selle lause välja arendada. Leidsin, et sellest mõttest saaks asja. Leidsin, et M. Härma «Tuljaku» viis sobib suurepäraselt saateks.» Nii on siis «Tuljaku»-ideegi pärit Tartust.

Ka Anna Raudkatsi teine tantsuraamat, «Valik Põhjamaade rahvatantse» (1927; sisaldab 41 soome, rootsi ja taani rahvatantsu) on Tartus trükitud.

Ja Tartus on praegu Anna Raudkatsi sõrmus, Helsingi ülikooli kuldne lõpusõrmus 1915. aastast. Selle pärandas ta 1965. aastal oma testamendiga Tartu Riikliku Ülikooli rahvakunstiansambli tolaeegsele juhile Helju Mikkelile. Traditsioonide austaja H. Mikkel ei pea sõrmust ainuüksi endale kuuluvaks, vaid eesti rahvatantsuliikumisele. Metallikunstnik Albert Hanseni kujundatud esinduslikus hõberaamistuses on Anna Raudkatsi sõrmus nüüd kantav kaelaehetena (aurahana), mille Helju Mikkel omakorda tahab kunagi edasi anda seda väärivale Eesti rahvatantsutegelasele.

*

Neljapäeval, 27. veebruaril kell 16 on kirjandusmuuseumi saalis (Vanemuise 42) Anna Raudkatsi 100. sünniaastapäeva tähistuseks Emakeele Seltsi rahvaluulesektiooni ettekan- dekoosolek.

KRISTJAN TOROP

□ Anna Raudkats ja Armas Otto Väisänen Rõsova külas Hoka livo maja ees. Suvi 1913.